

Arealkonsekvensene av kostholdstiltaket i Klimakur 2030

Av: Bjørn Ingar Holmen

18.08.20

Oppsummering

Konsekvensene av kostholdstiltaket i Klimakur 2030 vil bryte med gjeldende målsetting om landbruk i hele landet og spredt bruksstruktur. Tiltaket vil «*gi negative konsekvenser for opprettholdelsen av biologisk mangfold og et helhetlig kulturlandskap*».¹ Kjøttproduksjon fra beitende husdyr ønskes nedskalert. I følge Klimakur 2030 vil det føre til at 1,43 millioner daa grovforareal vil gå ut av drift.

Brakkleggingen av dyrket mark vil trolig bli større enn beregningene i Klimakur 2030 viser. Ved å bruke data fra NIBIOs driftsgranskinger ser vi at dersom tiltaket gjennomføres fullt ut, vil mer enn 2 millioner daa matjord legges brakk. Nedjustert for utsatt iverksetting av tiltaket med to år, vil brakklagt areal i 2030 være 1,62 millioner daa. I mange lokalsamfunn, kommuner og regioner vil nedleggelse av det omfanget som er skissert, føre til at produksjonsmiljøene smuldrer opp og forsvinner, og at tjenesteyting, varemottak, foredlings- samt leverandørbedrifter og annet lokalt næringsliv mister sitt næringsgrunnlag.

Samtidig er det grunn til å tro at opplevelsesverdien av store gjengrodde arealer vil ha en negativ effekt for turismen. Over 400 forskjellige arter knyttet til arealer med beitende husdyr, påvirkes allerede negativt av redusert beiting og gjengroing. For disse artene vil situasjonen forverres dersom tiltaket gjennomføres. Tiltaket er i strid med Norges forpliktelser om å ta vare på det biologiske mangfoldet (St.meld. nr. 42 (2000-2001)).

Fylker med stor andel grovfôrareal vil bli hardest berørt dersom kostholdstiltaket i Klimakur 2030 gjennomføres. I fylkene på Vestlandet og i Nord-Norge har det de siste årene vært en negativ utvikling i grovfôrarealet. Ved gjennomføring av kostholdstiltaket er det sannsynlig at denne trenden vil vedvare eller styrkes. Disse områdene har i liten grad noen alternativ bruk på jordbruksarealene og konsekvensene vil være store både for bosetting og sysselsetting da det vil føre til avvikling av jordbruksdrift.

¹ Klimakur del A s. 171

Innledning

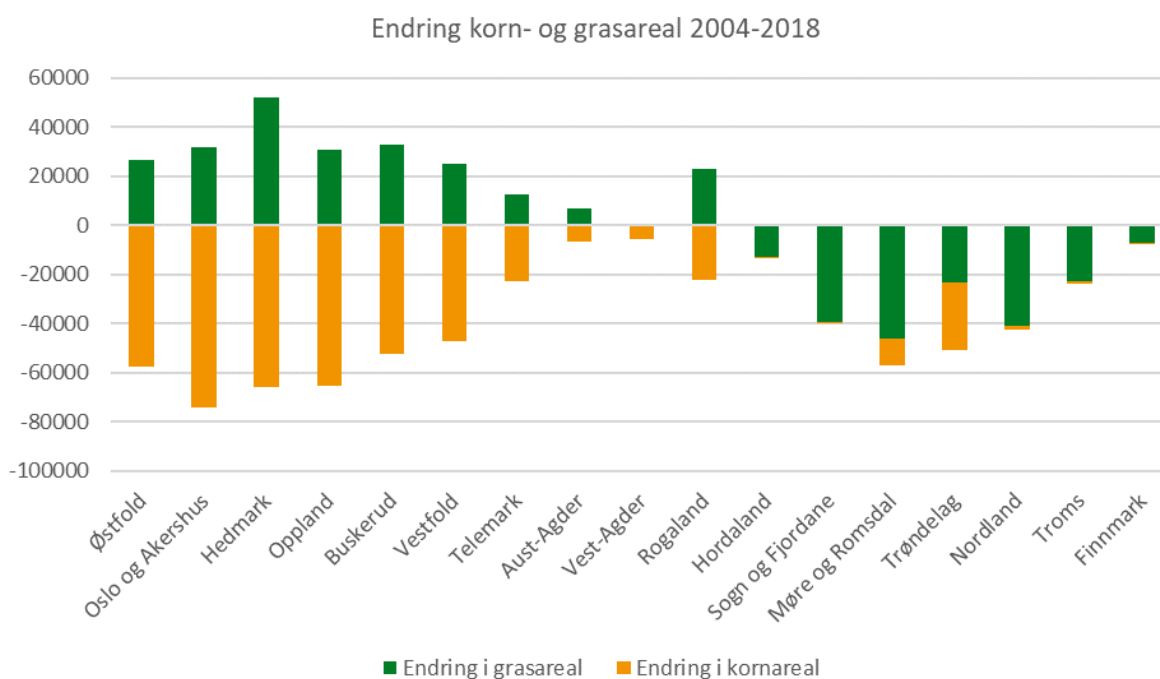
Norsk jordbruksproduksjon er i hovedsak basert på gode gras- og beiteressurser. Det dyrka grasarealet er over dobbelt så stort som det arealet som brukes til å produsere korn, poteter, grønnsaker, frukt og bær. Historisk sett er Norge i mange områder befolket fordi det har vært, og er, god tilgang på mat fra beitende dyr. I tillegg til grasproduksjon på dyrket areal og innmarksbeite, har vi store beiteressurser i utmark. Det ble i 2018 søkt om produksjonstilskudd for litt under 10 millioner daa. Av dette var nesten 6,7 millioner daa grovfôreareal, tilsvarende 68 prosent av omsøkt areal.

I en fersk rapport; «Kjøttfe på utmarksbeite» (Rekdal og Angeloff, 2020) er det beregnet et «nyttbart beiteareal» på i alt 136 millioner daa i utmark, altså langt mer enn dyrket mark. Videre viser beregninger av «praktisk nyttbar beiteressurs» at det er plass til 8 millioner saueenheter og 1,4 millioner storfeenheter i beitesesongen. Det er i dag omtrent 2 millioner sau på utmarksbeite. Disse holder store arealer med verdifullt kulturlandskap åpent og i hevd.

Matproduksjon basert på beitende husdyr har svært stor positiv effekt på biologisk mangfold og vedlikehold av kulturlandskapet. Tall fra Artsdatabanken viser at 565 av de truede artene er knyttet til kulturmark (Henriksen og Hilmo 2015). Ressursutnyttelsen er bærekraftig og varig, og den vil gi oss sikkerhet for tilgang på sunn og næringsrik mat tilnærmet uavhengig av systemene for internasjonal handel med mat.

Figur 1, viser at det siden 2004 har vært en negativ utvikling for grasarealene i alle fylker langs kysten fra Hordaland og nord til Finnmark (Tuft og Thuen 2019). Dersom kostholdstiltaket i Klimakur 2030 gjennomføres vil alle søylene havne på negativ side.

Figur 1. Endring i korn- og grasareal 2004-2018 (Tuft og Thuen 2019).

Utslippseffekten av kostholdstiltaket er i Klimakur justert ned med 25 prosent grunnet utsatt oppstart av kostholdstiltaket med to år. Det begrunnes med at virkemidlene ikke er fullstendig vurdert, og at «*det vil ta mer enn ett år å iverksette tilstrekkelig virkemidler til å få utløst hele potensialet*».² Den samme nedjusteringen er lagt inn i beregningen av kostholdstiltakets effekt på grovfôrarealet.

Tallgrunnlag for utført beregning

Kostholdstiltaket er beskrevet i Miljødirektoratets rapport Klimakur 2030. Effekten av tiltaket for jordbrukssektoren er basert på et notat fra NIBIO med tittel: *Klimakur 2030: «Overgang fra rødt kjøtt til vegetabilsk og fisk»* (Mittenzwei et. al. 2020). Vi har brukt dette notatet, samt framskrivninger av husdyrtall i referansebanen benyttet i Klimakur som også er gjengitt i notat fra Miljødirektoratet (Hegrenes og Walland 2019, Hoem og Gjerland 2020).

NIBIOs notat beskriver konsekvensene for dyretall, produksjonsenheter og arealbruk i norsk jordbruk dersom forutsetningene i Klimakur 2030s valgte scenario for «Overgang fra rødt kjøtt til vegetabilsk og fisk» legges til grunn.

Arealendringene er beregnet med utgangspunkt i tabell 18 i Mittenzwei 2020. Effekten for fylkene baserer seg på beregnede endringer i dyretall som beskrevet i AgriAnalyses Arbeidsnotat 1 – 2020.

Sau/lam: Basert på tall for vinterfôra dyr i Resultatkontrollen 2019. Framskrivning 2030 referansebane basert på endring i produsert mengde fra Animalia 2019 og tall fra referansebane tabell 5 i NIBIO-notatet *Klimakur 2030: «Overgang fra rødt kjøtt til vegetabilsk og fisk»*. Endring fra beregnet referansebane 2030 til Klimakur 2030 hentet fra tabell 2 i samme notat (Mittenzwei 2020 et. al.).

Ammeku: Tall for 2018 er hentet fra Resultatkontrollen 2019. Referansebanen for ventet utvikling og reduksjon ved gjennomføring av kostholdstiltaket er hentet fra underlagsmaterialet til Klimakur 2030. (Hegrenes og Walland 2019, Mittenzwei et. al. 2020)

Klimakur 2030: Antall dyr og driftsenheter for Klimakur i 2030, baserer seg på tall fra referansebanens framskrivninger fratrukket beregnet nedgang i tabell 2 i notat fra NIBIO (Mittenzwei et.al. 2020). Effekten for antall dyr og bruk er redusert med 25 prosent, da samlet effekt i år 10 er beregnet til 958 000 tonn CO₂-ekv. og endringen i effekt de to siste årene er 238 000 tonn CO₂-ekv. De siste to årene utgjør da 25 prosent reduksjon i forhold til beregnet effekt i år 10. Denne justeringen fører til at den totale arealeffekten i dette notatet ligger lavere enn beregningene i NIBIOs notat.

Reduksjoner: Det er beregnet endring i grovfôrareal forårsaket av tiltaket med utgangspunkt i beregninger i Referansebanens tall for 2030 – benevnt som «*Effekten av Klimakur 2030*».

Arealer: Referansebanens framskrivning av arealer i 2030 gir en økning i det totale jordbruksarealet på 455 tusen daa og totalt grovfôrareal på 170 tusen daa. Det tilsvarer en arealøkning på 4,6 prosent for totalarealet og 2,5 prosent for grovfôr. Framskrevne verdier er lagt til grunn i beregningene.

² Klimakur Vedlegg I, s.229

Grovfôr: Grovfôrarealet i NIBIOs notat representerer både høstet grovfôr og innmarksbeite. Tall fra driftsgranskningene til NIBIO for 2018 viser at bruken av grovfôrareal for vinterfôret sau er 1,65 daa per dyr og for ammeku er arealbruken 15,2 daa per mordyr (Kristiansen 2019).

Konsekvenser for grovfôrareal i drift ved gjennomføring av kostholdstiltaket

Det står svært lite om arealkonsekvensene av kostholdstiltaket i Klimakur 2030 og det er ikke gjort noen vurderinger av eventuelle negative økonomiske konsekvenser av nedleggelse av produktivt jordbruksareal. Det faktum at det gjennom tiltaket unnlates å ta hensyn til den negative effekten for flere hundre allerede truede arter knyttet til kulturlandskapet, er heller ikke tillagt noen vesentlig betydning i Klimakur 2030.

Både levende kulturlandskap og biologisk mangfold er viktige fellesgoder som jordbruket produserer. I Klimakur 2030 drøftes det ikke hvilke negative konsekvenser gjennomføring av kostholdstiltaket vil ha for legitimiteten til jordbruket, turisme eller annen virksomhet som lever av og med det norske kulturlandskapet. Det er også overraskende at Miljødirektoratet ikke legger vekt på eller verdsetter ivaretagelsen av de artene som allerede trues og som vil få en betydelig forverret situasjon med kostholdstiltaket i Klimakur 2030. Det er i rapporten beregnet økonomiske konsekvenser av det som anses å være positivt, mens de negative økonomiske konsekvensene nær utelates. På s. 217 i Klimakur 2030 del A står det at; «*Tiltaket vil kunne ha negative konsekvenser for produksjon av andre fellesgoder fra jordbruket*». Mindre jordbruksareal i drift vil også bety redusert matsikkerhet.

I Klimakur 2030 del A s. 215 står det at tiltaket innebærer en økning i kornareal på 300 000 daa i forhold til arealet i 2018. Dette stemmer ikke da dette er referansebanens beregnede økning, altså den økningen som vil komme uavhengig av Klimakur 2030. Ellers er det ikke beskrevet konkret hvordan arealutviklingen vil være for tiltaket. I NIBIO sitt notat (Mittenzwei 2020) estimeres nedgangen i grovfôrareal å bli 1,43 millioner daa, eller 14 prosent av Norges totale jordbruksareal. Med utgangspunkt i beregningene fra NIBIOs driftsgranskinger, viser vår beregning at NIBIOs beregninger av grovfôrareal som vil gå ut av drift ved kostholdstiltaket i notatet *Klimakur 2030: «Overgang fra rødt kjøtt til vegetabilsk og fisk»* er for lave. Driftsgranskningene er tuftet på en årlig regnskapsundersøkelse som omfatter rundt 1000 gårdsbruk basert på et representativt, landsdekkende utvalg og tallgrunlaget er derfor valid og etterprøvbart.

Basert på tall fra driftsgranskningene og med forutsetning om at arealbruken per dyr holder seg på samme nivå i 2030, vil arealnedgangen for sau og ammeku bli over 1,6 millioner daa basert på den beregnede nedgangen i antall dyr i AgriAnalyses Arbeidsnotat 1 – 2020. Den beregnede nedgangen er justert ned for utsatt oppstart av tiltaket med to år.

Endringen for melkeku i tiltaket er beregnet å være omtrent 1 prosent. Siden effekten i tillegg er nedjustert grunnet utsatt oppstart, blir arealreduksjonen knyttet til melkeku så liten at den utelates i beregningen her.

Grovfôrareal som brakklegges fordelt på tidligere fylkesinndeling

Tabell 1. Antall daa grovfôrareal som brakklegges med Klimakur i 2030. En daa tilsvarer 1000 m².

Effekt av Klimakur for grovfôrarealet	Areal Sau	Areal Ammeku,	Totalt ammeku og sau
Østfold	2 646	41 330	43 976
Akershus/Oslo	4 420	47 781	52 201
Hedmark	18 766	140 946	159 712
Oppland	41 472	195 662	237 134
Buskerud	15 908	73 940	89 849
Vestfold	2 222	43 319	45 541
Telemark	8 026	46 633	54 659
Aust-Agder	5 159	28 008	33 168
Vest-Agder	9 426	52 090	61 516
Rogaland	74 819	157 251	232 070
Hordaland	37 315	38 181	75 496
Sogn og Fjordane	31 331	30 010	61 341
Møre og Romsdal	23 157	56 628	79 786
Trøndelag	41 744	203 081	244 825
Nordland	34 033	77 408	111 441
Troms	17 946	15 043	32 989
Finnmark	3 946	1 351	5 297
Hele landet	372 335	1 248 663	1 620 998

Det forsvinner store arealer i alle fylker, men tre fylker skiller seg ut med en arealnedgang på over 200 000 daa. 200 000 daa tilsvarer et areal på 10 km x 20 km. Disse er Oppland og Trøndelag som har en stor andel ammeku og husdyrfylket Rogaland. I hver av disse fylkene forsvinner det et areal som er større enn hele jordbruksarealet i Aust-Agder. Til sammen for de tre tilsvarer arealet mer enn det totale jordbruksarealet i flere fylker, blant annet Hordaland, Buskerud og Møre og Romsdal.

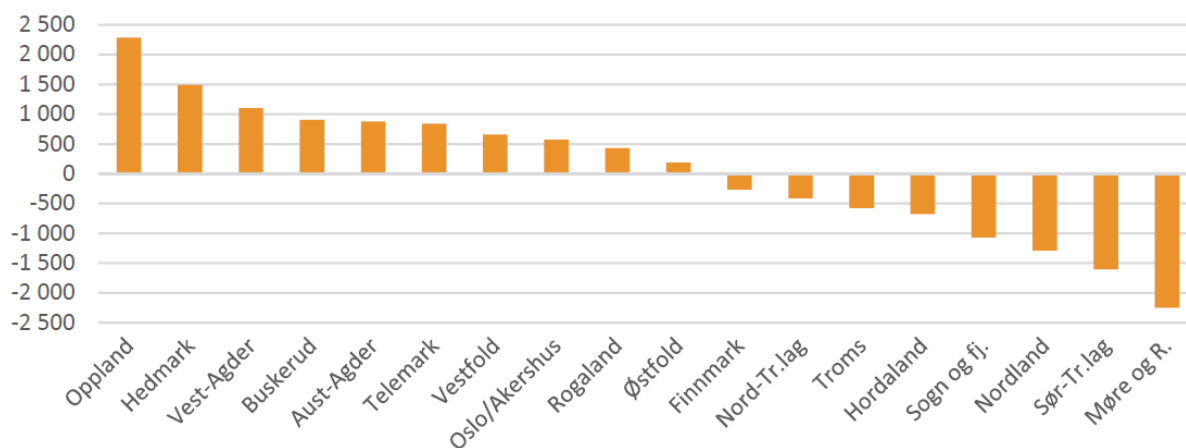
Tabell 2. Antall daa grovfôrareal som blir borte med Klimakur i 2030 og prosent nedgang i forhold til dyrket mark totalt. Areal tall fra referansebanens framskrivning for 2030

Effekt av Klimakur 2030 for grovfôrarealet	Grovfôrareal som forsvinner, daa	Grovfôrareal i fylket (2030)	Dyrka mark totalt	Prosent nedgang av totalarealet
Østfold	43 976	135 102	758 882	6 %
Akershus/Oslo	52 201	165 771	788 053	7 %
Hedmark	159 712	484 498	1 102 097	14 %
Oppland	237 134	825 939	1 050 989	23 %
Buskerud	89 849	282 322	529 141	17 %
Vestfold	45 541	97 522	420 789	11 %
Telemark	54 659	171 031	256 873	21 %
Aust-Agder	33 168	103 832	118 079	28 %
Vest-Agder	61 516	187 062	198 123	31 %
Rogaland	232 070	979 277	1 042 159	22 %
Hordaland	75 496	410 114	429 697	18 %
Sogn og Fjordane	61 341	428 395	447 624	14 %
Møre og Romsdal	79 786	536 780	566 146	14 %
Trøndelag	244 825	1 149 936	1 681 316	15 %
Nordland	111 441	562 141	580 223	19 %
Troms	32 989	241 823	250 914	13 %
Finnmark	5 297	93 425	95 872	6 %
Hele landet	1 620 998	6 854 971	10 316 976	16 %

Den relative nedgangen i areal er lavest i kornfylkene Østfold, Akershus/Oslo og Vestfold, samt Finnmark. De fleste andre fylkene vil miste rundt 20 prosent eller mer av sitt totale jordbruksareal. Som beskrevet tidligere vil arealreduksjonene skape utfordringer både for det biologiske mangfoldet, for kulturlandskapet og for sysselsetting og verdiskaping. Det er liten tvil om at kostholdstiltaket vil føre norsk landbruk bort fra en bærekraftig bruk og forvaltning av jordbruksressursene. Det er problematisk, da bærekraft er en av de sentrale forutsetningene for vår bruk av ressursene i jordbruket.

I mange fylke utgjør grovfôrarealet godt over 90 prosent av det totale dyrka arealet. Fylkene Hordaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal har over 95 prosent av arealet som grovfôr. Tiltaket vil føre til at godt over 200 000 daa grovfôr forsvinner i disse fylkene. De tre nordligste fylkene har en enda større andel av jordbruksarealet som grovfôr og der vil det forsvinne nesten 150 000 daa. Fylker der nesten alt arealet brukes til grovfôrproduksjon vil bli hardest rammet av kostholdstiltaket i Klimakur 2030. Disse fylkene har få andre muligheter for alternativ bruk av jordbruksarealene. Det er beskrevet at arealer som ikke lenger er i bruk som en følge av kostholdstiltaket kan tas i bruk til andre produksjoner. For grønnsaker forutsettes det at endringen skjer i kommuner med mer enn 500 daa grønnsaksareal fra før. Ser vi på kommuner med over 500 daa grønnsaksareal, ligger ingen av disse i vestlandsfylkene Hordaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal eller fra Nordland og oppover. Mangel på alternative driftsformer vil føre til gjengroing, fraflytting og redusert verdiskaping lokalt.

Figur 2: Endring i netto antall mordyr av storfe i perioden 2008 til 2017, fordelt på fylker (Haarsaker 2019).

Basert på oversikten i figur 2 over for netto endring mordyr, der det grunn til å forvente en større effekt av innføringen av kostholdstiltaket i Klimakur 2030 for de fylkene som er inne i en negativ utvikling. Det er mindre sannsynlig med nedlegginger i de fylkene som har hatt en netto økning i antall dyr. Her har det blitt bygget store nye driftsbygninger for ammeku og sau med støtte fra Innovasjon Norge. De som har nybygde driftsbygninger og som har tilpasset arealbruk og maskinpark til grovfôrbasert drift vil ikke ha økonomisk handlingsrom til å legge ned eller om driften på grunn av stor gjeldsgrad. Her vil også forpliktelser til Innovasjon Norge om å fortsette driften de har fått støtte til å etablere/utvide, gjøre det vanskelig å avvikle den grovfôrbaserte produksjonen. Basert på denne analysen, ser det ut som nedgangen kan bli stor og til dels dramatisk i alle fylker langs kysten fra Hordaland og helt nord til Finnmark.

Kilder:

AgriAnalyse (2020) *Beregninger knyttet til konsekvensene av kostholdstiltaket i Klimakur 2030*. Arbeidsnotat 1 - 2020

Animalia (2019) *Kjøttets tilstand 2019*

Henriksen S og Hilmo O (2015) *Hvor finnes de truede artene?* Norsk rødliste for arter 2015. Artsdatabanken <<http://www.artsdatabanken.no/Rodliste/HvorFinnesDeTruedeArtene>>. Nedlastet 16/07/20.

Hegrenes, A og Walland, F. (2019) *Oppdatert beregning av referansebaner husdyrpopulasjonene*. NIBIO 03.05.2019

Hoem, B. M. og Gjerald, E. (2020) *Framskrivinger for jordbrukssektoren til Perspektivmeldingen 2020*. Notat Miljødirektoratet 14.01.2020

Haarsaker, V. (2019) *Ammeku – rask vekst, ujevn fordeling*. Rapport 4-2019 AgriAnalyse

Klimakur 2030, (2020)

<https://www.miljodirektoratet.no/globalassets/publikasjoner/m1625/m1625.pdf>

Kristiansen, B. (2019) *Driftsgranskingar i jord- og skogbruk. Rekneskapsresultat 2018*. NIBIO Bok;5(10) 2019

[Landbruksdirektoratet. https://www.landbruksdirektoratet.no/filserver/statistikkgrafikk/pt-912_2018_fylke.html](https://www.landbruksdirektoratet.no/filserver/statistikkgrafikk/pt-912_2018_fylke.html) Nedlastet 16/07/2020

Mittenzwei, K., Walland, F., Milford, A.B., Grønlund, A (2020) *Klimakur 2030: «Overgang fra rødt kjøtt til vegetabilsk og fisk»* NIBIO notat 01.03.2020

Rekdal, Y. og Angeloff, M. (2020) *Kjøttfe på utmarksbeite*. NIBIO Rapport; 6(56) 2020

Stokstad, G. og Puschmann, O. (2018) *Jordbruk og geografi*. NIBIO Rapport;4(9) 2018

St. meld. Nr.42 (2000-2001) <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-42-2000-2001-/id194978/?ch=3#kap2> Nedlastet 06/08/20